

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Політична історія України ХХ століття : у 6 т. / голова редкол. : І.Ф. Курас. Київ : Генеза. Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945–2002). 2003. 606 с.
2. Советское семейное право : учебник / под общ. ред. : В.Ф. Маслова, А.А. Пушкина. Киев : Вища школа, 1982. 224 с.
3. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о браке и семье. *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1968. № 37. С. 41.
4. Усенко І.Б. Кодифікаційні роботи в УРСР у 1960–70-ті, друга кодифікація українського радянського законодавства. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 1 : Історія держави і права України / ред. кол. : В.Д. Гончаренко та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. 848 с.
5. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Академія правових наук України; ред. кол. : В. Тацій та ін. Т. 3 : Цивільно-правові науки. Приватне право / за заг. ред. Н.С. Кузнецовой. Харків : Право, 2008. 640 с.
6. Закон Української РСР «Про затвердження Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР». *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1969. № 26. С. 204.
7. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок введення в дію Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР». *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1970. № 2. С. 16.
8. Пергамент А.И. Развитие советского законодательства о браке и семье. Москва : ВНИИСЗ, 1978. 158 с.
9. Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР. Офіційний текст із змінами та доповненнями на 1 січня 1978 року і постатейними матеріалами. Київ : Політвидав України, 1978. 208 с.
10. Действующее законодательство о браке и семье / В.Ф. Маслов и др.; под ред. А.А. Пушкина. Харьков : Изд-во ХГУ, 1972. 212 с.
11. Действующее законодательство о браке и семье / В.Ф. Маслов и др.; под ред. А.А. Пушкина ; изд. 2-е, испр. и доп. Харьков : Вища школа ; Изд-во при Харьк. ун-те, 1974. 200 с.
12. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
13. Сімейне право України : підручник / за заг. ред. : Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
14. Сімейне право України : підручник / за ред. В.С. Гопанчук. Київ : Істина, 2002. 304 с.
15. Сімейне право України : підручник / Л.М. Баранова та ін. ; за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Жилінкової. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 200 с.
16. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю.С. Червоного. Київ : Істина, 2004. 400 с.
17. Коріненко П.С., Терещенко В.Д., Бармак М.В. Новітня історія України (1939–2007рр.). Ч. IV. Тернопіль : Видавництво Астон, 2007. 400 с.
18. Законодательство об охране детства. Сборник нормативных актов / под ред. О. Г. Павшуковой. Киев : Рад. шк., 1982. 520 с.

УДК 342.72 (045)

АБОРТ: ПРАВО ЖІНКИ НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР VS ПРАВО НЕНАРОДЖЕНОЇ ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ

ABORTION: WOMAN'S RIGHT TO FREE CHOICE VS UNBORN PERSON'S RIGHT TO LIFE

Миронець О.М.,

*старший викладач кафедри конституційного і адміністративного права
юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Грабовський Г.В.,

*студент юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

У статті досліджено теоретико-правові аспекти конфлікту між правом особи жіночої статі на проведення абортів та правом ненародженої людини на життя. Авторами звернуто увагу на сучасні три підходи до визначення початку життя: абсолютистський, помірний та ліберальний, а також правові теорії стосовно права на життя: «pro life» та «pro choice». Розглянуто історико-правову сторону правового регулювання абортів. Проаналізовано вітчизняне нормативно-правове регулювання штучного переривання вагітності за бажанням жінки на сучасному етапі розвитку України. Охарактеризовано дві основні підстави штучного переривання вагітності – за медичними та соціальними показниками. Проаналізовано зарубіжні правові механізми профілактики небажаної вагітності, а також запропоновано власне бачення вирішення цієї проблеми.

Акцентовано увагу на тому, що історія заборони вчинення абортів й покарання за це, на відміну від очікуваних наслідків, не дала бажаного результату. Криміналізація штучного переривання вагітності призвела до збільшення їх кількості, а також ушкоджень здоров'я та смертей жінок. Саме тому деякі країни легалізували аборт з метою здійснення контролю кримінальних абортів.

Доведено недоцільність законодавчої заборони абортів через небезпеку можливого підвищення статистичних показників кримінальних абортів в умовах загального падіння моральних та культурних цінностей нашого народу, економічної кризи та наявності воєнного конфлікту на сході України. Водночас висловлено категоричну незгоду підтримати позицію позитивного ставлення суспільства до здійснення абортів, висловлено думку про його сутність як позбавлення життя ненародженої людини.

Особливу увагу звернуто на необхідність активного державного втручання в профілактику абортів. Зауважено, що незважаючи на секулярну природу нашої держави, перед нею постає нагальна потреба ефективного здійснення ідеологічної функції в аспекті виховання поваги до життя з моменту зачаття людини як передумови формування високоморальної особистості – гідного члена суспільства для розбудови української державності.

Ключові слова: права жінок, права дітей, аборт, право на аборт, право на життя, право ненародженої людини, право ненародженої людини на життя.

The article deals with the theoretical-legal aspects of the conflict between the right of a woman to abortion and the right of an unborn person to life. Authors draw attention to the modern three approaches to determine the beginning of life: absolutist, moderate and liberal, as well as legal theories regarding the right to life: "pro life" and "pro choice". The historical-legal aspect of legal regulation of abortion has been considered.

The domestic normative-legal regulation of artificial abortion during pregnancy at the request of a woman at the present stage of development of Ukraine has been analyzed. Two main grounds for artificial abortion that are medical and social indicators have been described. Foreign legal mechanisms of unwanted pregnancy prevention have been analyzed, and the own vision for solving this issue has been suggested.

The emphasis has been placed on the fact that the history of abortion's prohibition and punishment for it, in contrast to the expected consequences, did not give the desired result. Criminalization of artificial abortion led to an increase in their numbers, as well as the health injuries and deaths of women. That is why some countries legalized abortion in order to control the criminal abortion.

It has been proved that the legal prohibition of abortion is inapplicable in the context of the general decline of our people's moral and cultural values, the economic crisis and the presence of military conflict in eastern Ukraine due to the danger of a possible increase in the statistical indicators of criminal abortions. At the same time, a categorical disagreement with the position of a positive attitude of society towards the implementation of abortion has been expressed, the idea of its essence as a deprivation of life of an unborn person has been expressed.

Particular attention has been paid to the need for active state influence in the prevention of abortion. It has been noted that despite the secular nature of our state, it faces an urgent need for the effective implementation of the ideological function in the key to educate respect for life from the moment of human conception as a prerequisite for the formation of a high moral personality that is a worthy member of our society for the development of Ukrainian statehood.

Key words: women's rights, children's rights, abortion, right to abortion, right to life, right of an unborn person, right of an unborn person to life.

Постановка наукової проблеми. Питання життя і смерті є постійною темою філософських дискусій і наукових пошуків. Світові катастрофи природного та економічного характеру, глобалізаційні процеси, трансформації суспільства, поширення масових стандартів у щоденному житті, нівелювання справжніх людських цінностей в епоху тотальної інформатизації, а також поступове моральне зuboжіння особистості часто відволікають увагу суспільства від некомфортних для сприйняття та роздумів тем. Однією з таких є конфліктне питання узгодження права жінки на проведення абортів та права ненародженої дитини на життя. Юридичні дискусії щодо вказаного не припиняються як в Україні, так і за кордоном, тобто питання досі є відкритим з юридичної точки зору, що зумовлює актуальність цієї статті.

Стан опрацювання проблематики. Не зважаючи на те, що правове регулювання абортів досліджували такі вчені: Н. Аніщук, С. Булеца, Ю. Гоголь, М. Громовчук, О. Мисьєва, Л. Морозова, Я. Новицька, Є. Панкратова, Є. Перевозчикова, Н. Покотило, С. Цебенко та інші, – тема співвідношення між його здійсненням та правом ненародженої людини на життя залишається малодослідженою. Можна стверджувати, що на сьогодні це питання є недостатньо вивченим, що обумовлює актуальність наукових пошуків з цього приводу.

Метою статті є аналіз правового регулювання штучного переривання вагітності за власним вибором жінки в його співвідношенні з правом ненародженої людини на життя. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання: 1) розглянути сучасні наукові підходи до визначення початку життя; 2) дослідити історико-правові аспекти проведення штучного переривання вагітності; 3) проаналізувати зарубіжні правові механізми профілактики небажаної вагітності з метою можливості їх упровадження у вітчизняне законодавство в сучасних умовах розвитку України.

Виклад основного матеріалу. У наші дні законодавча політика держави у формі правових норм, що регламентують переривання вагітності, визначається, як правило, економічними, соціально-демографічними умовами, а також релігійними й етичними установками [1, с. 2]. У цьому контексті досі залишається дискусійним питання щодо співвідношення між правом особи жіночої статі обирати аборт та правом ненародженої особи на життя, на яке світова юриспруденція не дає однозначної відповіді.

Як зазначає О. Шафарчук, Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод, і наше внутрішнє законодавство має відповідати її принципам. Проте виникає конфлікт між репродуктивною свободою жінки, її правом на переривання вагітності і правом на життя зачатої нею, але ще не народженої дитини. Альтернатив цьому конфлікту немає. Дотримуватися прав жінки і прав ще не народженої нею дитини неможливо: якщо жінка реалізує своє право на переривання вагітності, то нівелюється право на життя зачатого плоду, а

якщо визначати право на внутрішньоутробне життя як невід'ємну частину права взагалі, то, безперечно, у такому випадку будуть обмежені права матері [2].

Кожна людина, зважаючи на гарантований національним та міжнародним правом обсяг її прав і свобод, має право на вільний вибір. Проте чи охоплює варіативність її рішень щодо власного буття позбавлення життя іншої людини, яка на момент прийняття такого рішення ще не є народженою, залишається гострим та непростим питанням не лише для власного вибору жінки, а й вибору всього людства.

На думку С. Цебенко, відмінності між православною інтерпретацією права людини на життя та відповідними міжнародними стандартами пов'язані з неоднозначною інтерпретацією деяких екзистенційних проблем, зокрема щодо моменту початку людського життя. Відмінності виникають уже на етапі формування питання щодо виникнення життя людини: у православ'ї стверджується, що життя людини є даром Божим, а в міжнародних стандартах – це наслідок певних фізичних стосунків чоловіка та жінки. Стосовно меж життя людини, то православна традиція виходить з того, що життя людини триває від зачаття до природної смерті, а метою земного життя людини є підготовка власної душі для життя вічного; у міжнародних актах межі життя людини визначено земними рамками (від народження – до смерті). Однією зі спільних рис між православною позицією та міжнародними і європейськими стандартами є те, що право на життя повинно захищатися усіма можливими способами. Відмінність полягає в невизначеності моменту, із якого захищати життя людини [3, с. 86].

Із цього приводу М. Тіріна, підтримуючи позицію Є. Панкратової та Є. Перевозчикової [4, с. 16], зазначає, що сьогодні здебільшого виділяють три підходи до визначення початку життя: абсолютистський, помірний та ліберальний. Так, життя, згідно з різними поглядами, може розпочинатися або з моменту зачаття, або з народження, або в різний термін внутрішньоутробного розвитку [5, с. 258–259].

Водночас С. Бурлеца звертає увагу на те, що є дві правові теорії стосовно права на життя: 1) «pro life» думка, за якою життя людини починається з моменту зачаття, де зародок є істотою з правами на життя та захист своєї гідності; 2) «pro choice» думка, коли життя людини розпочинається з моменту народження, зародок – це не особа, мати самостійно вирішує його подальшу долю [6, с. 585].

Зазначене вище є підставою існування, з одного боку, широкомасштабної так званої пролайф-політики, яка має на меті захищати права ненародженої людини як пріоритету порівняно з правами жінки на власний вибір щодо абортів. Із іншого боку, подана інформація обґрунтовує так звану політику вільного вибору особи жіночої статі на розпорядження власним тілом, за якої лише вона робить вибір на користь народження дитини чи абортів. Тобто відстоюється пріоритет права вибору жінки над правом ненародженої людини на власне життя.

Визнання початком життя початок фізіологічних пологів та появи на світ дитини сьогодні зазнає дедалі більшої критики, автори якої обґрунтовують думку про визнання початку життя з моменту зачаття (запліднення). Учені аргументують свою позицію такими аксіомами: 1) існує відмінність генетичного матеріалу матері та ембріона (плода) людини, що обумовлює необхідність розглядати останнього не як частину тіла жінки, а як новостворену неповторну біологічну одиницю; 2) внутрішньоутробний період існування людської істоти є передумовою її існування після народження, тобто невід'ємним етапом розвитку людини, тому він повинен захищатись правом так само, як і життя людини після народження; 3) людський ембріон володіє особливим онтологічним статусом: він є «потенційною людиною», що обумовлює ту особливу значимість, яка створює підстави для її захисту кримінально-правовими засобами; 4) здатність до автономного життя людини після народження є відносною, оскільки потрапляючи в цілком нове середовище, де значно нижча температура, існує гравітація, численні звукові, тактильні, зорові, вестибулярні та інші подразники, адаптація новонародженого до цих умов є складним процесом, і якщо вчасно не надати допомогу, дитина може загинути [7, с. 107].

На думку М. Тиріної, усі інші права людини починаються з права на життя, то й право на життя має починатися з права на народження. Та наше законодавство такого права не знає. До моменту народження дитина зовсім безправна і нібито не існує [5, с. 259].

З цього приводу В. Петренко зауважує, що проблема правового регулювання штучного переривання вагітності в історично-правовому плані відзначається неоднозначністю підходів. Так, у СРСР це питання регулювалось у різний час по-різному. 27 червня 1936 р. прийнято постанову ВЦВК та РНК СРСР «Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги вагітним, державної допомоги багатодітним сім'ям, про розширення мережі пологових будинків, дитячих ясел і садів, посилення покарання за невилплату аліментів, а також деяких змін у законодавстві щодо розлучень». Аборти дозволялися лише в окремих випадках, коли продовження вагітності загрожувало життю вагітної жінки або могло завдати шкоди її здоров'ю, а також у разі тяжких спадкових хвороб батьків. 23 листопада 1955 р. затверджено Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про відміну заборони абортів». Цей указ мав на меті запобігти шкоді, завданій абортom, здійсненим за межами медичних закладів. Проведення абортів за чинними тоді правилами заборонялось лише у випадках, коли вагітність перевищувала 12 тижнів. 31 грудня 1987 р. Міністерство охорони здоров'я СРСР затвердило «Інструкцію про порядок проведення операції штучного переривання вагітності за немедичними показаннями» [8].

Досліджуючи історичний аспект питання, Н. Анішук, зауважує, що з юридичної точки зору операція штучного переривання вагітності пройшла шлях від заборони під страхом смертної кари до повної легалізації в наш час як права жінки розпоряджатися функцією власного тіла [9, с. 319].

Сучасне правове регулювання здійснення штучного переривання вагітності за бажанням жінки в Україні регулюється: Цивільним кодексом України, Законом України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ, постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» від 15 лютого 2006 р. № 144, Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» від 24 травня 2013 р. № 423.

Ст. 50 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ, яка встановлює добровільність проведення абортu, указує що операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки в закладах охорони здоров'я за умови строку вагітності, який не перевищує 12 тижнів. У випадках, установлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведено під час вагітності від 12 до 22 тижнів. Перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів, встановлено законодавством [10].

Донині у світовій практиці сформувалося дві основні підстави штучного переривання вагітності – за медичними та соціальними показниками.

Відповідно до вказаної постанови, штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, здійснюється в акредитованих закладах охорони здоров'я на підставах, зазначених у додатку, за висновком комісії, утвореної відповідно Міністерством охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, Управлінням охорони здоров'я обласної та Севастопольської міської державних адміністрацій і Головним управлінням охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації. Висновок готують відповідно до заяви вагітної жінки та необхідних документів. Серед підстав визначено широкий перелік медичних показників, наприклад, деякі інфекційні та паразитарні хвороби, новоутворення, хвороби ендокринної системи, розладу харчування та порушення обміну речовин, хвороби крові і кровотворних органів та окремі порушення з залученням імунного механізму, хвороби нервової системи, системи кровообігу, органів дихання, травлення, сечостатевої системи, шкіри та підшкірної клітковини, кістково-м'язової системи та сполучної тканини, уроджені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії. Також визначено перелік соціальних підстав: вік вагітної жінки менш ніж 15 та більш ніж 45 років, вагітність унаслідок звалтування, а також настання інвалідності під час цієї вагітності [11].

Довготривала історія заборони вчинення абортu і покарання за це, на відміну від очікуваних наслідків, не дала бажаного результату. Кількість абортів, навпаки, зростала. Саме тому деякі країни почали легалізовувати штучне переривання вагітності, тим самим прагнучи контролювати кількість абортів, особливо кримінальних [12, с. 84].

У Румунії заборона абортів призвела до зростання смертності матерів від 16,9 1966 р. до 151,3 1982 р. на 100 тисяч живонароджень [13].

У більшості європейських країн штучне переривання вагітності юридично дозволено за деяких окремих обставин. У багатьох країнах, як і в колишньому СРСР, максимального розширено законні підстави для здійснення абортu, а Міжнародна Федерація Планування Родини веде боротьбу за «вільний репродуктивний вибір». Основний акцент у її діяльності зроблено не на боротьбі з абортom як явищем, а саме на ліквідації «небезпечного» нелегального абортu, адже аборт розглядається Федерацією як один із ефективних способів планування сім'ї [12, с. 85].

В Україні відповідно до п. 1.4. Наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» від 24 травня 2013 р. № 423, у випадку прийняття вагітною жінкою рішення щодо проведення операції (процедури) штучного переривання вагітності обов'язково проводиться доабортне консультування відповідно до клінічного протоколу «Комплексна медична допомога під час небажаної вагітності», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31 грудня 2010 р. № 1177. Цей нормативно-правовий акт встановлює захист прав жінок, які з тих чи інших причин прийняли рішення про

штучне переривання вагітності, чого позбавляють жінок у випадку проведення кримінального абортів.

Водночас ми переконані, що на державному рівні треба постійно підтримувати та впроваджувати політику недопущення небажаної вагітності.

Як зауважує О. Мисьєва, Міністерством освіти 1996 р. розроблено й рекомендовано для використання в 1–11 класах загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій досить інформативні й широкі за змістом програми з курсу «Основи валеології». У рамках цього курсу, починаючи з 6 класу середньої школи (де навчаються діти віком від 11 до 12 років), передбачено вивчення кола питань, пов'язаних з охороною репродуктивного здоров'я, профілактикою венеричних хвороб, СНІДу, планування сім'ї, контрацепції тощо [12, с. 85–86].

На нашу думку, у цьому контексті варто звернутися до досвіду зарубіжних країн. Наприклад, за кордоном після рішення Верховного Суду Роу проти Уейда 1973 р. пролайф-активісти у владі і в суспільстві працювали над прийняттям на державному рівні захисних пролайф-законів, серед яких можна виокремити три основні типи: 1) ліміти державного фінансування, які обмежують фінансування абортівних програм за рахунок платників податків; 2) закони про залучення батьків, які вимагають, щоб неповнолітні дівчата сповіщали або отримували дозвіл від своїх батьків до того, як вони зроблять аборт; 3) закони про інформацію, яку надають про аборт, плід і вагітність жінкам, які збираються робити аборт. Ця інформація стосується розвитку плоду, потенційних ризиків для здоров'я та різних джерел підтримки для одиноких матерів [14].

В Україні ж необхідність інформування й навчання різних категорій населення щодо проблем планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я, зокрема охорони здоров'я та культивування здорового способу життя в цілому, передбачено низкою законодавчих і нормативних актів України [12, с. 85].

Проте як показує практика, зазначені заходи не є достатніми. Аналіз впливу вказаних вище зарубіжних профлайн-законів доводить практичну доцільність їх запровадження в Україні. Так, 37% жінок, які могли погодитися на аборт,

виношували й народжували дитину, оскільки фінансування було недоступним. Після прийняття закону про залучення батьків статистичне скорочення абортів коливається в межах від 13% (Henshaw 1995) до 42% (Cartoof and Klerman 1986). Додаткові докази, що вказують на ефективність законів про залучення батьків, випливають із досліджень, які свідчать про те, що наявність закону про залучення батьків покращує результати здоров'я для дівчат-підлітків. Дослідження 2003 р. в журналі «Економіка здоров'я» (Levine 2003) показало, що закони про залучення батьків знижують рівень вагітності у віці від 15 до 17 років на 4–9%. Наявні дослідження дають деякі докази того, що правильно розроблені закони інформованої згоди зменшують рівень абортів. Крім того, закони про інформовану згоду, які вимагають двох окремих візитів до клініки та перегляд засобу абортів, знижують рівень абортів від 7 до 12% [14].

Висновки. Отже, сьогодні право на штучне переривання вагітності за власним вибором жінки знаходиться в привілейованому становищі порівняно з юридичним захистом ненародженої нею дитини. Реалії сьогодення, які ставлять перед особами жіночої статі такий складний вибір, на нашу думку, мають супроводжуватися постійною державною політикою навчання та інформування молодого покоління в освітніх закладах з метою недопущення небажаної вагітності. Водночас зважаючи на небезпеку можливого підвищення статистичних показників кримінальних абортів, загального падіння моральних та культурних цінностей нашого народу, економічну кризу та наявність воєнного конфлікту за сході України, законодавча заборона штучного переривання вагітності не є доцільною. Проте ми не можемо підтримати позицію позитивного ставлення суспільства до здійснення абортів, який, на наше переконання, є позбавленням життя ненародженої людини. Саме тому, незважаючи на секулярну природу нашої держави, перед нею постає нагальна необхідність ефективного здійснення ідеологічної функції в аспекті виховання поваги до життя з моменту зачаття людини як передумови формування високоморальної особистості – гідного члена суспільства для розбудови української державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гоголь Ю.В. Правове регулювання штучного переривання вагітності: пролемні питання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1–9.
2. Шафарчук О. Проблеми визначення правового статусу ембріона. URL: <https://naub.ua.edu.ua/2013/roblemny-vyznachennya-pravovoho-statusu-embriona/> (дата звернення: 29.06.2019 р.).
3. Цебенко С.Б. Сучасні православні уявлення про право людини народитися у природний спосіб як складова змісту права на життя (у світлі міжнародних стандартів). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Вип. 32. Т. 1. С. 83–87.
4. Панкратова Е.А. Перевозчикова Е.В. Конституционное право на жизнь и правовой статус эмбриона человека. *Медицинское право*. 2006. № 2. С. 16–22.
5. Тиріна М.П. Ембріон як суб'єкт біологічних прав в сучасному законодавстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Серія ПРАВО. Випуск 20. Частина II. Том 1. С. 258–261.
6. Бурлеца С.Б. Право на життя зародку: цивільно-праве регулювання штучного переривання вагітності (абортів). *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. С. 584–590.
7. Дуфенюк О.М. Проблемні аспекти криміналізації діянь проти життя ембріона та плода людини. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче закріплення: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 квітня. 2008 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. С. 107–112.
8. Петренко В. Правове регулювання штучного переривання вагітності в Україні: цивільний та кримінально-правовий аспекти. URL: <https://lh.pl.court.gov.ua/sud1617/pres-centr/news/182734/> (дата звернення: 29.06.2019 р.).
9. Аніщук Н.В. Право на аборт: стан законодавчого забезпечення та реалізації в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. С. 318–322.
10. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст.19.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» від 15 лютого 2006 р. № 144. *Офіційний вісник*. 01.03.2006 р. № 7. С. 114. Стаття 357. Код акта 35225/2006.
12. Мисьєва О.Л. Історія становлення профілактики штучного переривання вагітності. *Педагогіка. Наукові праці*. 2009. Том 123. Випуск 110. С. 82–86.
13. Хмельовська О. Заборона абортів: за і проти. *Українська правда*. 2012. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2012/04/9/100204/> (дата звернення: 29.06.2019 р.).
14. Як правовий статус абортів впливає на рівень абортів. Дослідження і статистика. 2019 р. URL: <http://catholicnews.org.ua/yak-pravoviy-status-abortu-vplyvaie-na-riven-abortiv-doslidzhennya-i-statistika> (дата звернення: 29.06.2019 р.).